

dağılmışdı.

Digər ciddi bir torpaq tərpənişi 2004-cü ildə, tikilməkdə olan çoxmərtəbəli binanın qüsurlu inşaatı nəticəsində baş vermişdi. Nazirlər Kabinetindən şimalda yerləşən prospektin asfalt örtüyü üzərində birdən-birə bir neçə iri çat əmələ gəlmişdi. Buna səbəb tikintini aparan şəxslərin istinad divarlarını düzgün inşa etməmələri olmuşdu. Bu hadisə nəticəsində yaxınlıqda yerləşən binanın sakinləri evakuasiya edilmiş və prospektdə hərəkət altı ay müddətinə bağlanmışdı. Bu isə şəhərin şimal və cənub hissələrini birləşdirən ən böyük küçələrdən birinin bağlanması və şəhərin digər hissələrində tıxacların yaranmasına səbəb olmuşdu.

Təhlükəsizlik şüşəsi

Şüşə çoxmərtəbəli binalarda xüsusi çəkiyə malik bir materialdır. Hətta aşağı bal gücündə olan zəlzələ zamanı belə şüşə o daqiqə qırılıb parçalanavə havada uçan minlərlə nizələrə çevrilə bilər. Bu şüşə qırıqlarının ilk hədəfi mənzillərdə olan sakinlərdir. Bununla belə, yaxınlıqda olan alçaq binaların sakinləri, küçədə gəzən piyadalar və maşınlarda olan səmişinlər də təhlükəyə məruz qala bilər.

Möhkəmləndirilmiş (hərərət vasitəsilə) şüşə bu təhlükəni tamamilə azaldır. Bu növ şüşə sındıqda (qeyd etmək lazımdır ki, hətta bu növ şüşələr də aşağı bal gücündə baş verən zəlzələ zamanı sına bilər) xırda, kub şəkilli hissələrə bölünür ki, bu da nisbətən təhlükəsiz olur.

Digər təhlükəsiz şüşə növlərindən biri də laminant şüşədir. Onun içərisinə yerləşdirilmiş şəffaf plyonka bu şüşəni çox xırda hissələrə parçalanmaqdan və tökülməkdən qoruyur. Təəssüf ki, Bakıda podratçılar çox nadir hallarda tikintidə bu təhlükəsiz şüşə növlərinin hər hansı birindən istifadə edirlər.

Yanğınlar

Dünyanın bir çox yerində zəlzələ zamanı ortaya çıxan ən böyük təhlükə qaz kəmərləri və borularının qırılması nəticəsində baş verən qaz partlayışından qaynaqlanan yanğınlardır. Kaliforniya Ştatının İnşaat Standartları bu problemi binaların avtomatik bağlanan qaz ventilləri ilə təmin olunmasını tələb etməklə həll edir. Bu sadə və çox da bahalı olmayan cihaz (50 ABŞ dollarından ucuz) fəlakətli yanğınların və insan itkisinin qarşısını ala bilər. Bu cür vacib avadanlıq Azərbaycanda heç məlum da deyil.

Yeni tikilmiş binaların çox az hissəsi yanğın olacağı təqdirdə onun qarşısını ala biləcək avadanlığa malikdir. Binaların çoxu Qərbdə tətbiq olunan yanğın standartlarına cavab vermir. Onların bir çoxunda standart yanğın həyəcan signalı sistemi və yanğın şəraitində binanı tərk etmək üçün lazım olan kifayət qədər təcili çıxış yolları yoxdur. Çox az sayda bina elektriğin qəflətən kəsilməyi təqdirdə çıxışı göstərmək üçün elektriyi əvəz edən və batareya ilə işləyən fəvqaladə işıqlandırma cihazları ilə təmin olunub.

Çox az sayda binanın tikintisində yanğının yayılmasını ləngidən, alovlanma tezliyi aşağı olan və yanğına dözümlü materiallardan istifadə olunmuşdur. Bundan əlavə, binaların əksəriyyətində hər hansı bir rəsmi idarə tərəfindən təsdiq olunmuş standartlara

cavab verməyən, keyfiyyətsiz və ucuz materiallardan hazırlanmış elektrik avadanlıqlarından istifadə olunub. Buna görə də onların təhlükəsiz olduğunu söyləmək və onlara etibar etmək qeyri-mümkündür. Eyni zamanda şəhərin hər hansı bir yanğına qarşı uğurla mübarizə apara bilmək qabiliyyəti məsələsi ortaya çıxır. Yanğın baş verərkən yollarda olan trafik tıxacları yanğınsöndürən nəqliyyat vasitələrinin hadisə yerinə vaxtında çatmasına maneə törədə bilər.

1996-cı ildə Britaniya hökuməti Azərbaycana yanğınlara mübarizə aparmaq üçün avadanlıq—80 Yaşıl İlahə10 (Böyük Britaniya Birləşmiş Krallığında yaşıl rəngdə olan yanğınsöndürən maşınlar belə adlanır) bağışlamışdır. Bu maşınlar Azərbaycanda o vaxtda qədər mövcud olan yanğın söndürmə vasitələrindən iki dəfə artıq gücə malik idi.

Bundan sonra Azərbaycanlı yanğınsöndürənlərin yeni təchizatlar ilə tanış olmaları üçün intensiv kurslar təşkil olundu. Lakin hal-hazırda cihazların mühafizəsi və təlimin vəziyyəti haqda heç bir məlumat yoxdur. Eyni zamanda, on il bundan əvvəl Bakıda hündür mərtəbəli binalar yox idi və bu səbəbdən də mövcud yanğınlara mübarizə avadanlıqları ilə 15-25 mərtəbəli binaların yuxarı mərtəbələrində baş verə biləcək yanğınları söndürməyin mümkünüyü sual altındadır.

Qısa Müddətli Həll Yolları

Tikinti və inkişafı bağlı problemlər Bakıda o qədər mürəkkəb xarakter daşıyır ki, onların tez bir zamanda həll edilməsi mümkün deyil. Son onillik ərzində meydana çıxan problemləri həll etmək illərlə ağır zəhmət və qətiyyət tələb edəcək. Mövcud vəziyyət o qədər kritik və təhlükəlidir ki, ona etinasız yanaşmaq olmaz və təxirəsalınmaz tədbirlər həyata keçirilməlidir.

Ən yaxşı yol qısa və uzun müddətli tədbirləri müəyyənləşdirmək olardı. Müvəqqəti dayandırma və boşluqları aradan qaldırma kimi tədbirlər şəhərə keçid dövründə daimi və daha fundamental həll yolları tapmaq üçün vaxt qazanmaq imkanı verərdi.

Aşağıda böyük miqdarda pul və vaxt tələb etmədən yerinə yetirilməsi mümkün olan ilkin tədbirlər göstərilmişdir. Bu kimi kiçik tədbirlər belə şəhərə əhəmiyyətli və böyük təsir göstərə bilər.

1. Tikinti Layihələrinin Müvəqqəti Dayandırılması

Veriləcək bütün qərarlar üçün əsaslı olan ən birinci addım bütün tikinti layihələrinin müvəqqəti dondurulmasıdır. Hal-hazırkı şəraitdə hər hansı binanın tikilişi üçün icazə verilməməlidir. Belə bir qərar radikal görünsə də, bu gələcəkdə baş verə biləcək fəlakətin miqyasını və insan itkisinin sayını minimuma endirmək məqsədilə tikintidə mövcud olan problemləri aradan qaldırmaq üçün ən yaxşı yol ola bilər.

2. Binaların Qorunma və Bərpası Komissiyası

Bakıda şəhərin Memarlıq İrsinin qorunması məqsədilə Binaların Qorunma və Bərpası Komissiyasının yaradılmasına böyük ehtiyac duyulur. Bəziləri mübahisə edə bilərlər ki, belə bir

komissiya artıq mövcuddur, lakin belə bir komissiya effektiv fəaliyyət göstərsəydi, Neft Yüksəlişi dövrünə aid 100 illik, gözəl layihələşdirilmiş və yaxşı inşa edilmiş binalar yerlə-yeksan edilməzdi. Bu çox faciəli bir haldır ki, bu binaları kuvalda və dağıdıcı kürələrdən qoruyacaq heç bir vasitə yoxdur. Beləliklə də biz Bakıda ən gözəl memarlıq nümunələrinin itkisinin şahidi oluruq. Əslində ötən əsr ərzində Bakının mərkəzini məhz Bakı kimi qələmə verən görünüşü sürətlə yoxa çıxmaqdadır.

Belə bir komissiya həmin eraya məxsus hər bir bina ilə yanaşı daha əvvəlki dövrlərdən qalma az sayda binanı da nəzərdən keçirməli və onların qorunması və bərpası üçün əlindən gələni etməlidir. II Dünya Müharibəsində Avropanın Praqa, Budapeşt və Vyana kimi bombalanmadan kənarda qalmış, və mövcudluğunu qoruya bilməmiş şəhərlərində belə məsələlər artıq həll edilmiş və xüsusi tarixi dövrlərə aid binaların sökülməsini qadağan edən qanunlar qəbul edilmişdir. Bakı tez bir zamanda tədbir görməzsə, şəhərin memarlıq irsinin nadir mirası yalnız yaşlı tarixçilərin siyirtmələrindəki bir cüt rəngi solmuş foto şəkillər kimi qalacaqdır. Bu isə şəhər üçün nəhəng estetik itki, yəni ilk növbədə acgözlüklüklə xarakterizə edilən dövrün ağılsız qərarlarının faciəli nəticələri deməkdir.

3. Məsul Komissiya

Səlahiyyətlərinə bütün tikililərin inşasına nəzarət daxil olan müstəqil Memarlıq və Mühəndislik Komissiyası yaradılmalı və göstərilmiş dəyişiklikləri həyata keçirmək və onlara dair tövsiyələr vermək məqsədilə həmin komissiyaya həm hüquqi, həm də icraedici səlahiyyətlər verilməlidir.

4. İnşaat Standartları

Məhz Azərbaycan üçün Milli İnşaat Standartları hazırlamaq təbii ki, çox mürəkkəb bir prosesdir. Bu boşluğu doldurmaq üçün ən yaxşı yol Los Angeles, San Fransisko, Tokio və ya Meksiko kimi seysmik cəhətdən həssas ərazilərdə yerləşən şəhərlərdə istifadə edilən İnşaat Standartlarını diqqətlə nəzərdən keçirmək və onları müvafiqəti olaraq qəbul etmək olar.

5. Çoxmərtəbəli Binaların Yoxlanılması

Son on il ərzində tikilmiş bütün çoxmərtəbəli binalar yoxlanılmalıdır. Binaların həm memarlıq, həm də struktur dizayn baxımından yeni qəbul

Xruşov hakimiyyəti dövrünə xas az vəsaitə başa gələn tipik massiv yaşayış layihəsi. Bu növ tikinti işləri Sovet İttifaqında 1960-cı illərin əvvəllərindən başlayaraq 1980-ci illərin ortalarına qədər davam etmişdir. Nazirlər Kabineti və Prezident Aparatına yaxın yerləşən və "Dom Geroyev" adı ilə tanınan bu binalar Kommunist Partiyasının imtiyazlı üzvləri üçün nəzərdə tutulmuşdu.

edilmiş İnşaat Standartlarına uyğun olub-olmadığını müəyyən etmək üçün mühəndis yoxlama və sınaqları keçirilməlidir. Bakının seysmik cəhətdən aktiv zonada yerləşdiyini nəzərə alaraq, əsas əhəmiyyət binaların struktur baxımından zəlzələ təhlükəsinə tab gətirib-gətirməyəcəyini müəyyən etməyə verilməlidir.

Yeni tətbiq olunmuş İnşaat Standartlarına müvafiq olmayan binaları yaşayış üçün təhlükəsiz etmək məqsədilə onların keyfiyyətlərinin yüksəldilməsi və ya dəyişikliklər edilməsi qərara alınmalıdır. Təhlükəli hesab edilən və qorunması mümkün olmayan binalar yararsız hesab edilməlidir. Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti və binaların sahibləri arasında kompensasiya paketi hazırlanmalıdır. Həm şəhər, həm də tikinti ilə məşğul olan şəxs və ya şirkət tərəfindən göstərilmiş laqeydlilik və məsuliyyətsizlik də nəzərə alınmalıdır.

6. Yanğın Qarşı Qaydalara Riayət

Yanğın və elektro-mexaniki sistemlər, xüsusən də yanğın zamanı ehtiyat çıxışları, yanğın həyəcan signalı sistemləri və təhlükəsiz elektrik sistemlərinə riayət edilməsi tələb edilməlidir. Bu standartlara uyğun gəlməyən binalara müvafiq şəkildə dəyişikliklər edilməlidir.

7. Təhlükəsizlik Şüşəsi

Hündür binaların çox az hissəsində pəncərələrə

möhkəmləndirilmiş (hərərət vasitəsilə) və ya laminant şüşələr vurulmuşdur. Bu təhlükəsizlik tədbiri riskin azaldılması üçün son dərəcə vacibdir. Binaların bütün şüşələrini dəyişmək həddən artıq çox maliyyə vəsaiti tələb etdiyindən, bu problemi bütün şüşələrə yapışqanlı şəffaf plyonka qatı əlavə etməklə effektiv şəkildə həll etmək olar. Şüşələrə əlavə edilmiş təhlükəsizlik qatı və ya laminant örtük şüşələrin sınırkən xırda hissələrə parça-lanmasının qarşısını ala bilər ki, bu da çoxlu sayda insan həyatını xilas edə bilər. Gələcəkdə tikiləcək binalar üçün möhkəmləndirilmiş və ya laminant şüşələrdən istifadə edilməsi İnşaat Standartlarının tələblərində öz əksini tapanmalıdır.

8. Avtomobil Dayanacaqları

Binadakı hər bir mənzil üçün avtomobil dayanacaq sahəsi nəzərə alınmalıdır. Məsələn üçün, ABŞ-ın İnşaat Standartlarına əsasən hər mənzilə iki örtülü dayanacaq yeri nəzərdə tutulur. Azərbaycanda isə bu rəqəm hər mənzilə ən azı bir olmalıdır. Hal-hazırda yeni tikilmiş yaşayış binalarının böyük əksəriyyətində avtomobillər üçün kifayət qədər dayanacaq sahəsi ayrılır. Bəzi binalarda bu məsələyə ümumiyyətlə fikir verilmir və bu məqsədlə heç bir sahə nəzərdə tutulmur. Digər binalarda dayanacaq üçün kiçik sahə ayrılarsa da, dayanacaq ev sahiblərinə 15-30 min ABŞ

BLAIR

Neft Yüksəlişi dövründə (1880-1920) inşa edilmiş bir çox binalar sökülmüş və onlar çoxmərtəbəli binalarla əvəz olunmuşdur. Təəssüf ki, Sovet dövründə binaların vəziyyətinə nəzarət və mühafizə ən az fikir verilən sahələrdən biri olub və yüz ildən çox yaşlı olan, memarlıq cəhətdən yaraşlıq olan binaların çoxuna lazımi diqqət verilməyib. Çox yaxşı inşa olunmuş bu binalar təmir etmək və saxlamaq olardı. İkinci Dünya Müharibəsi zamanı Avropanın bombardmana məruz qalmayan böyük şəhərlərində—Praqa, Budapeşt və Vyanada şəhər rəsmləri köhnə binaların sökülməməsinə və, qorunmasını təkid ediblər.

dollarna satılır. Binalarda bu problem imkan daxilində onların yerləşdikləri ərazilərdə dayanacaq üçün yerüstü sahələr ayırmaq və binaların aşağı mərtəbələrini bəzilərini dayanacaq üçün sahələrə çevirmək yolu ilə həll edilə bilər.

9. Trafik

Bakının tıxaçlı yollarını nəzərə alaraq hərtərəfli şəkildə Mövcud Nəqliyyat və Trafik Mühəndisliyi nöqtəyi nəzərindən araşdırma aparılmalı və bu araşdırma təklidə deyil, Şəhər Baş Planı və İnfrastruktur İnkişaf Planı çərçivəsində həyata keçirilməlidir.

Bununla bərabər nəqliyyat yollarında mövcud olan tıxacları azaltmaq üçün müvəqqəti tədbirlər tətbiq olunmalıdır. Hal hazırda istifadədə olan yol hərəkəti qaydalarının bir çoxu keçmiş Sovet dövründən qalmadır. Müasir bazar iqtisadiyyatı şəraitində bu qaydalar köhnəlmiş, vaxtı keçmiş və tamamilə əlverişsizdir. Məsələn, yol hərəkəti qaydaları heç bir səbəb olmadan “sola dönmə” və “U-şəkilli dönmə”ni qadağan edir. Yolların çoxu “bir-tərəfli hərəkət” üçün nəzərdə tutulduğundan, sürücülər mənzil

başına çatmaq üçün tələb olunandan artıq yol qət etməlidirlər.

Bu hal yol hərəkətində gərəksiz tıxaclarla səbəb olur. Nəticədə dəyərli vaxt itirilir, bəha qiymətə olan benzin boş yerə israf olunur və yol hərəkətində lazımsız tıxaclar yaranır—bunların hamısı isə ətraf mühitin daha da çirklənməsinə gətirib çıxarır. Yol hərəkətinin axış istiqaməti öyrənilməlidir. Belə vəziyyətləri azaltmaq üçün daha çevik və əlverişli yol hərəkəti qaydaları tətbiq olunmalıdır.

Həftə içi və həftə sonu günün pik saatlarında yol hərəkəti qaydaları müəyyən edilməlidir. Problemlə ərazilərdə çətinliklərin aradan götürülməsi üçün plan həyata keçirilməlidir. Məsələn, son zamanlarda Los Angeles şəhərində bu problem günün pik saatlarında izdihamlı küçələrdə hərəkəti yüngülləşdirmək üçün həmin küçələrin kəsişməsində yol polisinin fəaliyyət göstərməsi ilə həll edilir. Belə ərazilərdə səlahiyyətli şəxsin fiziki iştirakı və yol hərəkətini istiqamətləndirməsi yol hərəkətinin sürətini artırır, kəsişmələrdə tıxacların və başqa çətinliklərin azaldılmasına kömək edir. Bəzi şəhərlərdə yol hərəkətinin ağır olduğu